

עוצמה על בסיס עיקר משותף ואורך רוח

חיים גורי

הוצאת כרמל

285

כסלו תשמ"ג, דצמבר 1982

דברים שנשא הסופר ואיש הרוח חיים גורי במסגרת סימפוזיון על "האידיאולוגיה הציונית והעוצמה הלאומית", שנערך במכללה לביטחון לאומי. בהרצאתו הציג תיזה ציונית אופטימית בלי להתעלם מהבעיות המרכזיות של החברה הישראלית

הדבר היה גורר הסתבכות עם המעצמות. קופת המדינה הייתה ריקה. כבשנו שטח גדול בהרבה מזה שנועד לנו לפי מפת החלוקה. יש לנו עבודה ענקית לשניים-שלושה דורות. אחר כך נראה. ההיסטוריה לא נגמרה עדיין."

בתום השיחה ראיתי על שולחן עבודתו פסוק מספר שמות: "לא אגרשנו מפניך בשנה אחת, פן תהיה הארץ שממה, ורבה עליך חייית השדה. מעט מעט אגרשנו מפניך, עד אשר תפרה ונחלת את הארץ."

האם קיים כאן ניגוד בין הדברים? כן ולא. כלום שימש הפסוק הזה כמוטו לתפיסה מסוימת, לאידיאולוגיה? כן ולא. אני סבור שהיה בכך לגבי בן-גוריון מעין ראייה של "ריאל פוליטיקה". לא רצוי להפוך כל גישה של "רזון ד'אטא" (טובת המדינה - Raison d'Etat) לפשע מוסרי. הוא קיבל את החלוקה. הוא דגל בה. הוא נהר להרחיב גבולות מחשש הסתבכות בשל כל הסיבות האמורות, אך הפסוק ההוא שימש לפניו כנתון לראייה היסטורית של תהליכים ממושכים. ההתנחלות בארץ קשורה בהתרבות העם. יש למצוא שילוב נכון בין צידוק הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית".

העיקר הוא תחושת צדקת הדרך. שיבת ציון היא בגדר מעשה צדק לנרדף ולמקופח בעמים. כל שאר הדברים נגזרים מן "הפרקטיקה הפוליטית", שבה חוכמת המעשה וגם העורמה המדינית הן לא פעם מרכיבים חוקיים ומוצדקים. אינני מציע לדון הפעם הזאת בבעיות "הפרקטיקה הפוליטית", אלא בצדקת הדרך. ללא תחושת צדקת הדרך אין גם עוצמה צבאית. הציונות, כדברי גרשם שלום ז"ל, החזירה את היהודים אל ההיסטוריה. אלמלא נכנסנו אל ההיסטוריה כעם ריבוני, היינו נעלמים. הגלות, על פריחתה הרוחנית המופלאה, הייתה סיפורה של עדת מיעוט נרדפת ונרצחת עד בוא החורבן הגדול. ללא ריבונות

בירור נקודות המגע שבין עוצמה צבאית ולאומית לבין אידיאולוגיה אינו מן הדברים הפשוטים; אך במקום לראות במבוכה רקע למשבר ולייאוש, ניתן לתפוס את הדברים אחרת, וכמו בגידו להפוך נקודות תורפה לנקודות כוח.

דרכנו להיקלע בין הניגודים הקוטביים. קשה לנו להעריך נכונה את עצמנו, את כוחנו. הנה אנו "מעצמה עולמית", והנה אנו נתקפים תחושת ייאוש, כאילו גורלנו נקבע בידי אחר. לא אשכח שיחה עם שריונר אחד בנושן לאחר מלחמת יום הכיפורים. לכוחותינו נופקו אז בגדי עבודה ומעילי רוח אמריקניים, דבר אשר עורר אותו לומר: "גם המדים שלי זרים! מה בכלל נשאר מהריבונות שלנו!?" אמרו אז, כי קיסינג'ר הוא שר החוץ של ישראל, "ואנו נעשה מה שיאמרו לנו לעשות".

אכן יש קושי מסוים להגדיר על דרך החיוב את מטרות המלחמה של צה"ל. הדבר החל כבר במלחמת השחרור. אילו שאלתם את עצמכם, מה היו המטרות הצבאיות, הפוליטיות, הלאומיות של אותה מלחמה, הייתם מתקשים להשיב. התשובה המיידית הברורה ביותר, לפחות לגבי חלקה הראשון של המלחמה, היא: "להגן על עצמנו, להדוף את הפלישה, למנוע חורבן". אחר כך נתגלעה המחלוקת: מה אנו רוצים? לאן אנו חותרים להגיע?

יגאל אלון תבע לכבוש את כל ארץ-ישראל ממערב לירדן, אך בן-גוריון התנגד לכך בכל תוקף. בראשית אביב תשי"ט שאלתי את בן-גוריון, מדוע לא כבש את כל ארץ-ישראל. הוא השיב לי: "הסתבכות במרחב ערבי עוין הייתה מעמידה אותנו בפני ברירה שלא היינו יכולים לעמוד בה - או גירוש מאות אלפי ערבים או קבלתם לתוכנו. הם היו הורסים את המדינה הצעירה מבפנים.

סופר ומשורר
ממשוררי דור הפלמ"ח
חתן פרס ביז'ליה לספרות
חתן פרס ישראל בשירה

שיבת ציון היא בגדר מעשה
צדק לנרדף ולמקופח בעמים

בדור אחד ולאבד את הטובים בשדות הקרב, וכואב לה שהיהודים אינם באים, וכואב לה שדמות החברה כאן מתעוותת. אך אין "ציונות דה-לוקס", ללא דם ודמעות וזיעה וכישלונות. אין בונים עם בדור אחד. כמה זמן לחמו ההולנדים, למשל, עד אשר זכו בחירות? הפולנים עדיין לוחמים. כדי לגבור על המשבר ועל הייאוש יש לראות את הדברים בראייה פנורמית. הנה מאה השנים האחרונות 1881-1981. מאה שנים ל"סופות בנגב", לפוג-רומים בדרום רוסיה, ראשית הגירת מיליונים

לאמריקה ואלפים בארץ-ישראל. מאה שנים נוראות ונפלאות. ואתה מסתכל ורואה מה עלה לגלות, ומה קרה בארץ-ישראל. כמה מדינת ישראל, ושלושה ורבע מיליוני ישראלים בה, ונכסי חומר ורוח וריבונות ומגן – וכל זאת לאחר החורבן הגדול, כאשר רבים חששו כי לא יעמדו לו לעם כוחות התחייה לאחר המכה האימומה ההיא על אדמת אירופה.

המהלך הכללי היה ביסודו מהלך אופטימי, חרף כל הייסורים. חשוב שתדע שאתה עושה את המעשה הנכון. הציונות ביסודה הייתה תנועה מוסרית, הומניסטית. היא לא גרסה מעולם: "או אנחנו או הם". היא אמרה: "אנחנו ואתם בברית עמי בני שם". יסוד מוסרי זה הוא חלק מאמונה, ולכן הוא גם מרכיב בעוצמה הלאומית וכן בעוצמה הצבאית. הציונות לא התעלמה מהערבי. מראשיתה התמודדה עם הנושא הזה. הציונות - שאינה "שם פרטי", כדברי עמוס עוז, אלא "שם משפחה" - התמודדה ללא הרף עם השאלה הערבית. אנחנו חלק ממשפחת העמים כאן. מרכיב עיקרי. קדום. חוקי. אין או דיירי משנה. יש, לכן, למצוא איזו דרך חיים מבוגרת אמיתית בין היוהרה התוקפת רבים בקרבנו לבין חולשת הדעת המקננת באחרים.

אני מודה, קשה היום, קשה מאוד. לא קל להגדיר בפני חיילי צה"ל את "מטרות המלחמה". לאש"ף קל יותר. הם יודעים מהי המטרה הסופית וחותרים אליה ללא לאות. קל יותר לומר לאנשים: "עליכם להגיע ליפו, לחיפה ולעכו". המצרים ריכזו עוצמה רוחנית אדירה

לאומית בארץ-ישראל היו הרדיפות והשמד וההתבוללות מכלים את העם הזה. הגאולה הגיחה מתוך החורבן, בבחינת "ביום שבו חרב בית המקדש נולד המשיח".

עם זה נקלע תמיד בין הגלות והגאולה. אני מאמץ את תפיסתו של המהר"ל מפראג, שראה בגלות לא רק עיוות היסטורי, אלא גם שיבוש קוסמי, פריעת סדרי בראשית, שלפיהם אומה יושבת בארצה. אנחנו האמנו בתפילות הגאולה, ב"קבץ פזורינו מבין הגויים". הרעיון המשיחי היה אבי הרעיון הציוני. המהפכה הציונית לא הייתה מתרחשת ללא שלילת הגולה. אך תמיד נאבקים על נפשו של העם הזה הגלות והגאולה. הציונות דחקה את הקץ, בכך היה סוד כוחה ועצם מהותה, אך העם לא עלה בחומה. גם בימי עזרא ונחמיה לא עשה זאת. אילו היו עולים בחומה, היו, כדברי ריש לקיש, "משולים לכסף שאין הרקב שולט בו". כנגד זאת ניתן לראות את כרוזיהם של "נטורי-קרתא", הזועקים מעל קירות "מאה שערים", על אודות מה שיעלה בגורלם של דוחקי הקץ; אלה אשר הותר דמם "כצבאים וכאיילות השדה", משום שהעירו ועוררו את האהבה...

מאבק דורות זה בין הגלות והגאולה לא חדל, והוא נמשך גם בדורנו. זה לא כבר ביקר בארץ הפילוסוף היהודי-צרפתי ברנאר הנרי לוי, מראשי מרד הסטודנטים בצרפת בשנת 1968. הוא שוחח כאן עם מגוון אישים "בקשת הציונית" – משמאל ועד ימין – ונדהם עד כמה מאוחדים כל הישראלים בשלילת הגולה ומסרבים להעניק לה "לגיטימציה". הוא העלה מחדש את רעיון התעודה בעמים, עם שליחותם הנצחית של היהודים בקרב גויי הארץ, שליחות רוחנית ומוסרית. לשיטתו הגלות אינה קלה ואינה בגדר שיבוש היסטורי ו"קוסמי", אלא ערך בפני עצמו. גלות בצד ישראל, על דעת כפל הפנים והזהות של העם הזה. הוא נדהם בראותו כי ישראלים, כציונים, אינם מקבלים זאת, והם רואים בשיבת ציון את התשובה לדברי ימי ישראל בבחינת "חדש מימינו כקדם". כאן! רק כאן!

אני מאמין באמונה שלמה ששיבת ציון המתרחשת לעינינו תחדש פה עם שיישא בחובו את מיטב סגולות התורשה של עם ישראל לדורותיו, כי מצפה לנו פריחה רוחנית. אין לי שום סיבה להניח שהדבר לא יקרה. יום אחד אמר לי פרופ' אברהם השל, מגדולי חכמי ישראל בארה"ב: "הזאת נעמי?" הוא שאל בצער, בחרדה, באכזבה, למראה המתרחש בישראל, למראה הפיחות שחל בנו. אמרתי לו: "פרופסור השל, תן לנו 'קרדיט'. תן לנו כמה דורות, ונראה איזו 'שולמית' תצא מחדרה". אך גם אנו חסרים זמן וסבלנות היסטורית. אנו מלאי חרדה למראה השולמית הזאת הצועקת אלינו בפצעה, כי כואב לה. ואכן כואב לה להילחם בחמש מלחמות

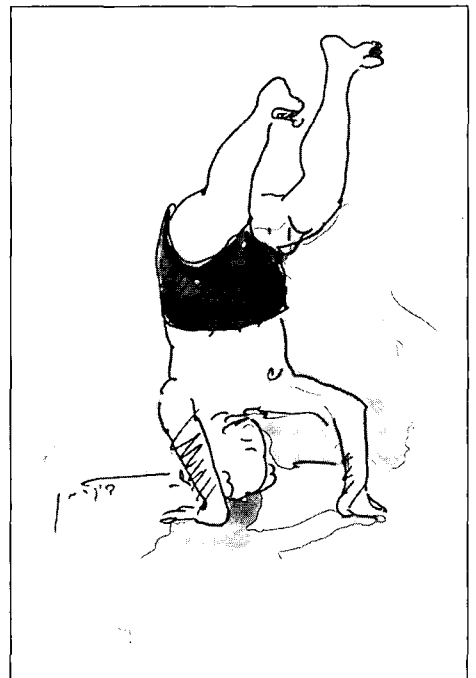
בהטפתם לאנשיהם יומם ולילה, כי עליהם לצלוח את התעלה, אחרת - אין מצרים. בפנקסי חייל של סטודנטים מצרים, שגויסו לזמן רב, צוין רק תאריך החיול. בסעיף "תאריך השחרור" נאמר: "יום לאחר שחרור האדמה". יש כוח עצום ביכולת זו להגדיר מטרות על דרך החיוב. לנו קשה לומר: "אתם רואים את ההר ההוא - שם תתקעו את דגל ישראל". אנו מצויים במחלוקת לאומית קשה ומרה על מהותה של המדינה ועל גבולותיה. קשה לנו להשיב מה העם רוצה, כי העם חלוק וקרוע. אנו יודעים מה ברצוננו למנוע, אך מתקשים לנסח את רצוננו. כך היה בעת מלחמת השחרור, וקל וחומר היום. אז אמרה אשה אחת, בעת הבחירות לכנסת הראשונה, שאם תעמוד בפני הברירה "נגב שלם וחצי בעל, או בעל שלם וחצי נגב", תבחר באפשרות השנייה. לא תמיד זו ברירה אפשרית. אבל האם בשל כך אנו צריכים לפקפק בעיקרים היסודיים של צדקת הדרך?

אם כך ואם כך, המחלוקת

נטושה בקרב העם על האמונה, על האידיאולוגיה, ועלינו לקבל זאת ברצון כחלק ממצב טבעי ומובן באומה ביקורתית וידועת ריב כאומתנו. יש בכך גם מן הכוח, אף שיש בכך גם מן החרדה ומפייחות העוצמה הנדרשת במצבי מצוקה ממושכים. יש לפיכך להתרכז בעיקר המשותף לכל חלקי העם הזה: שהעם הזה הוא עם אחד הנמשך מאז אברהם אבינו, ושהעם הזה זכאי וחייב לכוון ולקיים את ריבונותו בארץ-ישראל, שהיא ארצו, ולחדש בה את יצירתו הרוחנית ואת חברת הצדק. עלינו לעשות ככל שיש לאל ידנו למען שלום עם שכנינו, אך לא נתנה את קיומנו וחירותנו בהסכמתם.

אני מבדיל לצורך הדיון בין עיקרי אמונה וצדקת הדרך לבין "הפרקטיקה הפוליטית". מותר וצריך לתמרן בין המכשולים. עיקרי האמונה הם נכסי רוח שאין קיום בלעדם. התמרן המדיני נגזר מנסיבות, מאירועים ומלחצים, מסך הכול של כוחנו וכוחם של יריבינו.

גם אני מאמין שארץ-ישראל היא ארצו של עם ישראל. אני חניך זרם שראה בארץ-ישראל ובשלמותה את בסיס חינוכו. אבל עם זאת ייתכנו נסיבות שבהן נקבל פשרה, שתאפשר את קיומנו וצמיחתנו, אם תביא

"ריאל פוליטיק"

לשלום. אך גם הנכון לפשרה, ועל כך נטושה המחלוקת, חייב לאמץ עד תום את זכותו של עם ישראל בארץ-ישראל ועליה. גם זה שרוצה לוותר, חייב שיהיה לו ברור, כי הוא מוותר על משהו שלו. כאב לי, כאשר ראיתי באחת ההפגנות של "שלום עכשיו" כרזה שבה נאמר כי "חיי בנים חשובים מקברי אבות". אמרתי לכמה מהם בשיחה ממושכת, כי סיסמא זו לא תציל חיי חיילי ישראל אחד, אך היא פוגעת קשה במושג "ארץ אבות", היקר לעמנו בהיותו מרכיב עיקרי בשיבת ציון. יגאל אלון התחבט, כדבריו, "חיבוטי קבר" כאשר ניסח את משנתו, המכירה בחלוקה אחרת של ארץ-ישראל המערבית. "משלי אני נותן" - אמר. הצרה היא שתוכניתו נדחתה על הסף, ואנו בעיצומה של המחלוקת בינינו לבין אויבינו ובינינו לבין עצמנו. זוהי תמונת המצב. אך אין בכך כדי לפגוע כהוא זה בעיקרי האמונה.

לסיום - אינני יודע איך מרפאים. נפגשתי עם נוער, ומאז מלחמת יום הכיפורים נושא זה אצלם בנקודת רתיחה. הם מבקשים בשורה, ואין זה פשוט, ומה שאתה יכול לומר הינו כך: להוריד העניבות, להפשיל השרוולים, לעבוד קשה. לחזור ל"גודו העבודה", לעבודת כפיים, לבנות ארץ, לבנות עם, לחנך. אבל כל זה תובע זמן.

אולם המילה "עכשיו" הפכה להיות מילת המפתח של החוויה. במקום אחד זה הרואין ובמקום אחר זו ירידה. עלינו לומר לעצמנו ולאנשים צעירים, שאין מקום לקוצר רוח זה, שכן מדובר במאבק של דורות. יכול להיות שיהיו קשיים, ולא תהיה עלייה, אך צריך לזכור שהיו שנים יותר קשות. מדברים עכשיו על מכת הירידה, אך שנת 1927 הייתה יותר קשה, כי כל העלייה הרביעית עזבה את הארץ, ומהעלייה השנייה נשארו אחד על עשרה. אל לנו לפחד מפני עצמנו, באשר רבי פנים אנו, באשר חלוקים אנו בדעותינו. אם נדע למצות את העיקר המשותף, לא תהיה הססגוניות הישראלית סיבה לאסון, אלא מקור לעוצמה, ביטוי לעם בן חורין, מראה פניו של עם מיוחד במינו.

זה שהדברים חורקים אחרי אלפיים שנה, שעם גולה הופך לעם ריבוני - זה מסוג הבעיות הקטנות אשר אפשר ואף עושות את החיים למעניינים יותר. אינני מציע לראות בזה מקור לייאוש, אלא לזכור, כי ממאבקים עצומים כאלה נוצרים בסופו של דבר דברים חדשים.

מאלרו אמר פעם משפט נוגע ללב: "הישראלים אינם ממשכיכים את היהודי, אלא משנים אותו". אם מדובר כאן לא בתהליך של ניתוק, אלא בתהליך של שינוי ותמורה - אל לנו לראות במאבקים שיש לנו מצב קטסטרופלי, אלא יותר תהליך של מטמורפוזה וגאולה. לכן, מכל בחינה, אני הושב שיש תקווה לתקומתנו.